

Nf. 40.

Hoc volumine continentur:

- 1., Thomann: De consensu philosophorum veterum in summo bono definiendo.
Lips. 1793.
- 2., idem: Num religio revelata omnibus omnium temporum hominibus accom-
modata esse possit. Lips. 1796.
- 3., idem: De animis iuvenum in gymnasiis ad pietatem christianam formandis.
Lips. 1827.
- 4., idem: De iure episcopali in ecclesia evangelica. Lips. 1827.
- 5., idem: Memoria Henrici Theophili F. Schirneri. Lips. 1828.
- 6., eiusdem ad Chr. Dan. Beckum de mutationibus veterarum epistola. Lips. 1829.
- 7., idem: De summis principiis Augustanae confessionis. Lips. 1830.
- 8., idem: De articulo 16. foederis Germanici. Lips. 1830.
- 9., idem: De locis Matth. 10, 34. 35. Lut. 12, 49-51. Lips. 1830.
- 10., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 5. Lips. 1826.
- 11., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 6. Lips. 1827.
- 12., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 7. Lips. 1827.
- 13., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 8. Lips. 1828.
- 14., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 9. Lips. 1828.
- 15., idem: Lexici synonymorum in n. T. spec. 10. Lips. 1831.
- 16., idem: De nou particularum in n. T. fasc. 1. Lips. 1831.
- 17., idem: De nou particularum in n. T. fasc. 2. Lips. 1831.

Handwritten text, likely a title or header, appearing as faint bleed-through from the reverse side of the page.

2

NVM
RELIGIO REVELATA
OMNIBVS OMNIVM TEMPORVM HOMINIBVS
ACCOMMODATA ESSE POSSIT

PROLV SIO
QVA
AD
AVDIENDAM ORATIONEM

D. XXII. IVN. A. R. S. CIOIOCCCLXXXVI

H. L. Q. G

IN ACADEMIA LIPSIENSI
PROFESSIONIS PHILOSOPHICAE
EXTRAORDINARIAE
A DEVNDAE CAUSA

RECITANDAM

OBSERVANTER INVITAT

IOANNES AVGVSTVS HENRICVS TITTMANN

PROF. PHILOS. EXTRAORD. ET THEOL. BACC

LIP SIAE
EX OFFICINA SOMMERIA.

MVM

RELIGIO REVELATA
OMNIBUS OMNIVM TEMPORVM Hominibus
ACCOMMODATA HEBE POSSIT

PROVINCIA
QVA
AD

AUDIENTIA ORATIONEM

IN ANTECAMERIS SACRIS

1698

IN ACADEMIA LITHVANA

PROFESSIONIS THEOLOGICAE

EXTRAORDINARIAE

AD R. V. D. K. A. V. S. A.

REGENTUM

CHERVENYCHENSIS

IOANNIS AVGVSTI HENRICHII THEOLOGICI

PROVINCIAE LITHVANAEE

1711

EX OFFICINA REGIA

Cam ante hos non ita multos annos de neglecto philosophiæ
et literarum humaniorum studio conquererentur viri intelligen-
tissimi, existimantes vniuersam eruditionem et maxime religio-
nis doctrinam eadem ruina interituras esse; non facile praeui-
dere poterant, interiecto breui temporis spatio ita plane muta-
tam esse rerum faciem, vt, propter contemptum reliquarum
disciplinarum fere omnium, non excitanda, sed reprimenda et
minuenda videri possint communia doctorum hominum studia
philosophica. Etenim quamuis non probamus querelas eorum,
qui omnem philosophiam, propter nonnullorum male philoso-
phantium temeritatem capitali odio persequuntur, putamus
tamen, ne philosophiæ et rationis humanæ fines præter mo-
dum extendantur, etiam atque etiam cauendum et iustam reli-
quarum disciplinarum possessionem, cuius maximam partem
philosophi nunc occupare cupiunt, omni studio defendendam
esse. Alienum esset quidem ab hoc loco, longius enarrare,
quam immoderate philosophia, semel admissa, se iactare soleat,
eiusque temeritatem in singulis locis demonstrare. Vnum
tantum videntur, et per se grauissimum et nostri seculi
ingenio in primis accommodatum. Vt enim sua ipsius natu-
ra magnifica est et superba ratio humana, ita facillime labitur

tunc, si ad diuinum numen cognoscendum euolare, et giganteo quasi conatu coelum adscendere audet; de quo olim iam con-questus est aliquo loco I. A. *Ernesti*, Theologus summus huiusque literarum vniuersitatis decus immortale, et nonnullos ita se ἀποδεικτικῶς arbitrari dixit, vt nihil esset, cuius se certissimam rationem afferre posse desperarent, et hac demonstrandi scientia subnixi et ἀποδεικτικὸν Φύσημα Φυσῶντες incederent.

Nam quicumque disciplinam Christianam integro animo professi sunt inde ab antiquissimis temporibus, existimarunt ad unum omnes, religionem christianam sic esse comparatam, vt non huic aut illi seculo, sed omnibus omnino seculis, non huius aut illius aeuu hominibus, sed vniuerso generi humano destinata esset atque accommodata, hocque fuisse auctoris sapientissimi in eā promulganda consilium. Sed nostris temporibus fuerunt suntque cum maxime, qui de ea longe aliter statuant, aut spe audaciores, aut nimis extollentes res humanas. Neque vero id tantum sibi volunt, quod ipsis facile concesserit intelligentissimus quisque, in religione christiana et cognoscenda et explicanda et conuertenda ad vsum vitae humanae indies elaborandum esse felicius, fierique posse et futurum esse, vt a maiori parte hominum accuratius aliquando cognoscatur colaturque sanctius; sed longe aliter sentiunt. Putant enim, religionem nullam, vlllo tempore traditam diuinitus, ne christianam adeo, omnibus numeris absolutam, omnibusque omnium temporum et hominum ingeniis accommodatam, et vsque ad finem rerum humanarum vim auctoritatemque diuinam habituram esse, ac talem religionem ne cogitari quidem posse, imo vero rationi humanae maxime repu-

gnare; sed religionem reuelatam quamcunque imperfectam esse et temporariam, mutatisque rebus humanis, et ipsam mutandam et magis magisque perficiendam esse, eamque esse vim rationis humanae, eam rerum humanarum indolem, qua indies excolenda, pernenturi sint homines eo, vt religione tali, qualis nunc est, ne opus quidem habeant.

Atque de hac opinione disseremus nunc nonnulla, demonstrabimusque, *tradi potuisse aliquo tempore atque in vniuersum tradi posse diuinitus religionem, vniuerso generi humano aptam, idoneam et necessariam, id est, perfectissimam et omnibus numeris absolutam, atque eiusmodi religionem omnino cogitari posse, nec rationi humanae illo modo repugnare.* Haec autem quaestio cum sit philosophica, philosophica quoque demonstratione opus habet, in primis quoniam ii, qui contrarias partes tenent, philosophicè se tantum versari gloriantur, quamquam in nonnullis etiam historice, quod fieri tamen non debebat, disputaerint. Vtemur autem argumentis tribus, quorum *primum* petemus *ex ipsa religionis natura*, quam ita comparatam esse demonstrabimus, vt omnino perfectissima cogitari possit, *alterum* *e consilio reuelationis*, *tertium* denique *ex naturae humanae indole.*

Ante omnia vero monenda quaedam videntur esse de *notione* religionis reuelatae, omnibus numeris absolutae seu perfectae. Potest autem aliquid perfectum dici, ratione habita vel obiecti, vel subiecti, vt in scholis loquimur; et subiecti quoque varius modus esse potest; quod discrimen, etsi grauissimum, tamen neglectum esse vidimus in hac disputatione. Etenim vnus eiusdemque rei alia ratio est, si spectaueris id, quod ei

obiectum est, alia vero, si consideraueris id, in quo versatur (subiectum), alia denique, si ad modum, quo usurpari solet, respexeris. Atque vna eademque res vel *per se*, vel *huic* aut *illi* perfecta, alii vero imperfecta esse potest, vel quia, mutatis rebus suis, minus vtilem sibi esse videt, vel quoniam ea legitimo modo non vtitur. Sic oeconomia Mosaica perfecta fuit temporibus et hominibus illis, quibus destinata erat, licet nostris temporibus imperfecta dicenda sit. Religio christiana et ipsa, quamuis perfectissima, tamen tractata ab humanis ingeniis, omnia facile, atque adeo diuina deprauantibus, tantum amittere potest, et vere amisit olim, dignitatis vtilitatisque, vt videatur minus perfecta esse, nec vsibus hominum satis accommodata. Verum in hac nostra causa sermo non est, nec esse potest de modo, quo vsi fuerint homines olim vel nunc quoque vtantur religione reuelata, sed potius de consilio, cui inseruire debeat, et quo tradita sit, aut tradi possit diuinitus, quaerendumque, num fieri potuerit, vt e consilio diuino patefieret religio eiusmodi, quae futuris seculis omnibus, omninoque vniuerso generi humano apta esset et idonea, quamque adeo humana ratio et necessariam semper agnoscere, et omnibus numeris absolutam existimare cogeretur, de quo quidem rationem humanam iudicare posse ac debere facile concedimus. Est enim haec vis eaque indoles naturae humanae, vt suis ipsa legibus ad religionem ducatur, cum intelligat, summum numen, quod praesit rebus humanis easque regat sapientissime, necessario cogitandum esse et fide sanctissima colendum. Vt igitur omnis religio cum natura humana et legibus aeternis rationis necessario

coniuncta est, ita quoque religio reuelata, ex hac ipsa necessitudine iudicari debet, quatenus humanae rationi in hac re iudicium concedi potest. Nam limites certi sunt rationis, quos, quamdiu in hoc terrarum orbe et in hoc corpore mortali versabitur, transgredi poterit nunquam, quamuis in eo vehementer placere sibi videantur nonnulli, qui rationem illis veluti carceribus nullo modo contineri posse putant, atque quod sperant, id propterea quoque fieri posse existimant, non intelligentes, hoc esse philosophi non docentis, sed optantis, hoc est, vt ait Cicero aliquo loco, valde pusilli et minuti. Sed religionis perfectionem iudicandam esse ex ipsius consilio, hoc vero ex humanae naturae rationibus, nemo facile negauerit. Iam si qua religio reuelata ita comparata est, vt vniuscuiusque hominis atque adeo totius generis humani desideriis ac necessitatibus omni ex parte penitus satisfaciât, et nisi mutatis rebus omnibus et ratione ipsa penitus mutata, abrogari vnquam nullo modo possit aut superflua videri, eam omnibus temporibus, quam diu homines supererunt, accommodatam omnibusque numeris absolutam dicere iure nostro possumus.

Primum igitur, vti putamus, *ipsa religionis vniuersae natura* euidenter docet, religionem reuelatam eiusmodi, quae sit omnibus numeris absoluta, hoc est, omnibus omnium temporum hominibus accommodata et necessaria, cogitari omnino posse atque adeo etiam cogitandam necessario esse. Est enim in hac disputatione religionis reuelatae et naturalis vna eademque ratio, atque vt haec, ita quoque et illa omnibus omnium hominum ingeniis accommodata est et esse debet, sic, vt, si illa

perfecta et communis esse non possit, haec multo minus sic dicenda sit, et, si in rebus humanis causae reperiantur, propter quas illa communis et necessaria dici non possit, eas in hac quoque locum habeant necesse sit; contra vero, si haec perfecta et omnibus hominibus necessaria cogitari possit, eodem modo et illa sic cogitari possit ac debeat. Scilicet *causas religionis omnis* non arbitrarías esse ratione hominum aut temporarias, sed necessarias atque aeternas, facile quisque concesserit. Est enim ratio humana ita comparata, vt notionem numinis summi eiusque cultum non possit non admittere, nisi iners et sine consilio ac spe misserrime errare voluerit. Quamdiu ratio humana erit, vt nunc est, manebit autem semper humana et ad felicitatem immortalitatemque adspirans; tamdiu notionem auctoris rerum omnium, sapientissimi sanctissimique legislatoris et arbitri summi nullo modo superfluam existimare poterit aut arbitraríam. Oriuntur autem ex illa, Dei rerumque humanarum, arctissima coniunctione, *rationes*, (quas Graeci *σχέσεις* dicunt, nostri *Verhältnisse*) quae nullo modo possunt arbitraríae haberi aut temporariae. Nam sicut leges rationis ipsae, vt concedunt omnes, aeternae sunt et necessariae, ita quoque rationes illas, quae inter Deum et homines intercedunt et a legibus rationis necessario pendunt, aeternas esse et necessarias oportet. Quis enim, quae sibi persuadere voluerit, rationes illas non nisi ab hominum arbitrio pendere, atque mutari subinde posse, cum negare nemo possit, rebus humanis vel maxime mutatis, tamen mentis humanae vim et naturam eandem perpetuo futuram esse, eandemque humanitatis indolem? Aut num putauerit

aliquis, si hanc *virilem*, de qua somniant nonnulli, aetatem aliquando, excesserimus, si Diis placuerit, rationis aliam *vir* aliamque indolem fore? vel seculis nonnullis transactis, nisi forsitan decrepita et ridicula senectus sequatur, non leges solum rationis, sed ipsam rationem adeo mutatum iri, ut, quippe perfectissima, ne opus quidem habere legibus illis videatur? Cum vero omnis religio contineatur rationibus, quae deum et genus humanum intercedunt, aeternis et necessariis, intelligitur, turpissime errare, qui, negantes gravissimum illud obiectivae et subiectivae, ut vocamus, religionis discrimen, non solum miscent omnia, verum etiam nomen tantum religionis superesse volunt, ipsam religionem tollere omnino videntur. Etenim legibus illis sublatis, a quibus religio omnis pendet, ipsa quoque religio tollitur et humani ingenii arbitrio relinquitur. Neque profecto vident his ipsis rationibus, quas mutabiles esse putant, et pro varietate rerum humanarum varias, nisi omnem vim mentis humanae, atque eodem iure leges rationis dici posse arbitrarias, non vero necessarias, sanctas et immutabiles, quas tamen aeternas esse volunt, iactantes rationis aeternam vim et *ἀναιρέσιον*. Concedant igitur, aut ipsas leges rationis esse arbitrarias, quod, nisi ipsam rationem tollere velint, nullo modo possunt, aut relationes, quae cum illis legibus necessario coniunctae sunt, et sine quibus hae ipsae ne consistere quidem possunt, eodem modo aeternas esse atque immutabiles. Sed viderint ipsi, quid concedendum sit; nos eorum errores malumus, quam inconstantiam, qua nihil minus decet philosophum. Sed nisi illud concesserint, falsissimum est, quod ei opponitur, reli-

gionem tantum subiectiuam esse, et mutabilem ac temporariam. Nam sicut vel maxime absurdum esset, singulis, ratione praeditis, leges scribere necessarias et omni tempore obseruandas, et tamen rationis in se spectatae communem quandam formam, seu ideam negare; ita quoque aut nulla omnino religio esset, aut ipsius quaedam forma et immutabile quasi exemplum cogitandum est, omnium mentibus inhaerens, imperans et, quamdiu genus humanum in his terris versabitur, omnibus ratione praeditis leges imponens aeternas et necessarias. Ut igitur est vna eademque lex rationis sancta et inuiolabilis; ita quoque est eadem religio, per se spectata, eademque erit quoque eius vis et natura aeterna; nam eadem semper erit mens humana, eadem ipsius et aeterna cum summo numine coniunctio, eadem legum necessitas, idem denique immortalitatis desiderium. Pulcherri-
mus in hanc rem est locus *Ciceronis*, (ap. Lactant. L. VI. c. 8.), quem adscribere non dubitauimus. Est enim hic: Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, nec tota abrogari potest; nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed et omnes gentes et omni tempore vna lex et sempiterna et immortalis continebit; vnusque est communis magister et imperator Deus ille, legis huius inuentor, disceptator, lator; cui qui non parebit, ipse se fugiet et naturam hominis aspernabitur. Neque minus praeclara sunt verba *Sophoclis* alio loco, vbi dicit, praecepta diuina a nullo mortalium mutari posse, neque hodie tantum aut cras, sed semper eandem auctoritatem apud omnes retinere:

τάσφαλή θεῶν
 νόμιμ' ἐκ ἐπιθνητῶν ὄντ' ὑπερδραμεῖν
 εἰ γάρ δη νῦν γε καὶ χθές ἀλλ' αἰε ποτε
 ζῆ ταῦτα. —

Sed illud quidem negare nōn audent, leges rationis aeternas esse, perpetuas et necessarias, religioni vero id concedere nolunt, profecto sine causa idonea. Neque enim mens humana alias vnquam rationes excogitabit, quibus obstrictam se deo sentiet, neque immortalitatis spe supercedere poterit, nisi vel se ipsa turpiter decipere, vel credere voluerit, numen sanctissimum spem humanam irritam redditurum esse; quod vel suspicari nefas esset. Sed per illas rationes, quibus summa religionis continetur, cum deo, tamquam auctore, legislatore, imperatore supremo et dispensatore iustissimo homines omnes arctissime coniuncti sunt, et manebunt in aeternum, quotquot erunt, ab ipso originem repetentes, leges ab ipso latas necessarias recipientes, rerum suarum exitum ipsi tradentes, ab ipso denique vitam aeternam et immortalitatem exspectantes. Iam etsi de his rationibus admodum diuerse iudicauerint omnium teniporum homines, atque in posterum quoque iudicaturi sint, sic, vt religio subiectiue, (vti dicunt vulgo) spectata, non in tribus aut quatuor hominibus eadem esse videatur; nam et cuiusque ingenio exornari vel deformari sensibus et moribus populi variis modis accommodari solet; tamen vna eademque est, vt est vnus Deus, auctor omnium creaturarum intelligentium, vnus et aeternus rerum nostrarum vindex et arbiter; neque eam licet vllō modo permittere arbitrio hominum, quasi possint, pro suo quisque

ingenio et lubitu, mutare illam necessitudinem et suo se more coniunctos cum deo existimare, sed ut una est et aeterna lex naturae, recta ratio, ita aeterna est et immutabilis religionis ab omnibus sanctissime colendae necessitas. Neque externa religionis forma et modus, interpretandi illam legem, huc referri potest, quem quidem constat semper fuisse mutatum et diversissimum inter homines; unus enim est explanator et aeternus legis vindex, deus, quem si vel maxime non agnoscunt quodam tempore homines, dicendum quidem est, inter eos nullam esse aut falsissimam religionem, nihilo minus tamen religio ipsa superest immutabilis et perpetua, modo neglecta et repudiata ab hominibus miserrimis. Sed cum ea sit natura eaque vis religionis, ut omnibus temporibus eadem habenda sit, intelligitur facile, falsissimam esse eorum opinionem et temeritatem, qui quamlibet religionem dicunt mutabilem esse, quippe mancam et imperfectam, et ne cogitari quidem posse religionem perfectam et omnibus numeris absolutam. Quaerimus enim nihil nisi hoc, num cogitari possit religio, omnibus temporibus apta et necessaria. Vidimus autem hactenus, in notione et natura religionis nihil esse, quod repugnet religionis notioni perfectae eo sensu, quo diximus; imo verò ex ipsa religionis natura patere evidenter, eius perfectissimam ideam esse amplectendam.

Iam quod de religione in uniuersum monuimus, id quoque in reuelata locum habere necessario debet. Primum enim si verum est, quod modo vidimus, lege aeterna rationis contineri causas religionis perfectissimae, rationemque sua sponte tenere posse notionem religionis omnibus temporibus accommodatae

et necessariae, quamuis, vt lubentissime concedimus, omnia, ad ipsius necessitates spectantia, ratio neque sua vi assequi, nec exspectare, nisi fide sanctissima, potest, (loquimur enim tantum de idea et forma quasi religionis, cui quae insunt, et inesse debent, nondum defuitum est); sequitur, fontem diuersum cognoscendae religionis plane non mutare posse ipsius naturam. Sed si eiusmodi religio, per se spectata, locum habere potest, nec sibi repugnat, eandem quoque, in promptu est, tradi posse peculiari modo diuinæ sapientiae. Nisi forsitan opinari voluerimus, humanis viribus effici posse, quod tradere aut noluisset aut ne potuisset quidem deus summus et perfectissimus. Deinde vero etiam, quoniam eadem vtriusque causa est, eademque cum ratione et rebus humanis coniunctio, intelligitur, reuelatae quoque religionis necessitatem et aeternam *ἰκανότητα* cogitari posse.

Sed veniamus ad *alterum* argumentum. Existimamus enim *ex reuelationis diuinæ consilio* sententiam nostram defendi posse atque ostendi, religionem reuelatam eiusmodi, quae omnibus omnium temporum hominibus apta sit, idonea et necessaria, cum ratione nullo modo pugnare. Etenim qui aliter sentiunt in hac re, non nisi de reuelata religione disputant eiusque necessitatem negant, naturalem autem, de qua paulo gloriosius statuere solent, silentio praetereunt, quasi existiment, per hanc vnice religionem perfectam teneri posse. Atque illud quidem concedunt omnes, cogitari posse institutionem diuinam singularem in rebus ad religionem pertinentibus, negant autem, consilium diuinum in tradenda quodam tempore religione, ad

omnia tempora omnesque omnino homines pertinere posse, atque putant, reuelationem quamlibet non nisi certi cuiusdam aevi hominibus instituendis destinata esse et necessariam, futuris autem seculis nullo modo obtrudendam esse. Igitur demonstrandum est, consilium diuinum in tradenda religione, omnino cogitari posse vniuersale, pertinens ad omnes omnium sequentium temporum homines. Neque tamen hoc loco ad vsum et experientiam recurremus, aut historice disputabimus, quamuis et hic reperiantur argumenta satis graui ad causam nostram defendendam; sed manebimus tantum in notione reuelationis in vniuersum atque ostendemus, siue ipsam religionem diuinitus traditam spectaueris, siue consilium diuinum in ea tradenda consideraueris, nihil esse, quare dubites, eius necessitatem et vsum omnibus communem esse posse.

Ac primum quidem religionem ipsam siue naturalem siue reuelatam vtique cogitari posse idoneam omnibus et necessariam, ex superioribus patet. Et idoneam quidem dicere licet propterea, quoniam vna eademque est natura humana, eadem lex rationis et nunc et post hac, quamdiu homines erunt. Atque sicut legem rationis dicimus idoneam esse ad omnes, ratione praeditos, semper constringendos aeternis vinculis, eodem iure ac multo magis religionem reuelatam, quae illam ipsam legem stabilit, vnice sancit et tuetur, semper aptam et idoneam existimare debemus. Eodem vero modo et necessitas religionis reuelatae defendi potest. Etenim si qua religio reuelata ita comparata sit, vt rationis necessitatibus aeternis vnice satisficiat, eamque in munere ipsius obeundo vnice sustineat et tuetur,

necessaria semper omnibus existimanda erit, et, quamdiu eadem ratio humana erit, sanctissime colenda. Eadem est enim omnibus hominibus eritque semper necessitas, colendi summum numen, quod res humanas regit, leges fert et tuetur, vitaeque immortalitatem largitur. Haec enim ad omnem religionem, in primis vero reuelatam, necessario pertinent, et sunt eius capita praecipua, quae, deum esse, docent, legislatorem, felicitatisque et immortalitatis datorem ac vindicem. Si qua igitur reuelata religio haec tria capita tradit, atque, quatenus deus et leges ferat tueaturque et felicitatem concedere velit spemque immortalitatis faciat, ostendit, ea profecto ita comparata est, vt ab hominibus omnibus, quotquot futuri sunt, eandem semper naturam habentes, amplectenda sit et sanctissime colenda.

Deinde vero quod ad *consilium* reuelationis attinet, profecto sibi repugnare et de rebus humanis magnificentius sentire videntur, qui illud tantum temporarium esse posse existimant. Nam si concedunt, leges rationes aeternas esse et omnibus communes, (quod quidem libenter concedunt ita quidem, vt de ratione non humana solum, sed de alia, nescio qua, disputare videantur, quasi non omnis *ratio* sit humana); concedendum quoque est, diuinam sapientiam posse tradere religionem eo consilio, vt, quamdiu durabit haec rerum natura, vnice omnibus et necessario imperet. Tum porro si consilium reuelationis comparabimus cum rebus humanis, intelligimus, nunquam fore tempus, quo superflua illa et inutilis esse possit. Concedent autem omnes, vt opinamur, eiusmodi comparisonem non nisi sic institui posse, vt summum finem et consilium, cui hoc ge-

nus mortalium destinatum est, cum reuelationis consilio, quo a deo tradi possit, conferamus. Atque sic quidem luculenter apparet, consilium reuelationis ad omnes homines posse pertinere. Nam etsi sperandum est et omnibus votis expetendum, vt genus humanum singulari cura diuina ad maiorem indies perfectionis (sive dicam potius, humanitatis) et felicitatis gradum euehatur, summumque aliquando fastigium assequatur; facile tamen quisque intelligit, quam imbecillis sit et imperfecta humana natura, quam prona ad vitiositatem, ad virtutem vero tarda et iners, quam multa sint et quam grauia virtutis impedimenta, et quantopere haec omnia excitent desiderium, vt singularis cura diuina semper tueatur religionem, vnicam vitae magistram, virtutis adintricem et expultricem vitiorum. Atque quamuis noua reuelatione opus non sit; sequitur tamen nullo modo, religionem reuelatam superfluum aliquando fore et inutilem. Temere igitur sine dubio iudicant, qui vnice in eo laborandum esse censent, vt moneatur aliquando quisque vi rationis magis, quam legibus diuinis; quod non sperandum est, nisi ab iis, qui aut humanam naturam non norunt, aut vana spe decipere alios tentant. Nam quicumque naturam humanam non legendo, aut somniando, sed ex vitae consuetudine et experientia cognitam habent, facile intelligunt, ad hominum ingenia coercenda, corrigenda et emendanda semper opus fore auctoritate diuina. Et qui de perfectione humani generis, nescio qua, somniantes, tempus aliquando exspectant, quo ratio humana neque forsitan adeo suis ipsius legibus opus habeat, ii naturae suae obliuiscuntur, neque perpendunt, perfectionem vel summam, et singulorum

hominum quorumcunque, et generis humani in vniuersum in perpetuum non nisi imperfectam esse et esse posse. Aut num eam tandem aliquando putamus fore in hoc orbe rationis indolem, vt, liberata ab omnibus vinculis humanitatis, το φυσικον και σαρκικον non amplius sentiat, sed merum sit νοητον τι, et καθαρον? Nonne potius, vel maxime exulta, semper tamen, quamdiu tum corpore coniuncta et vinculis humanitatis constricta erit, manca futura est et imbecillis? Neque enim in his terris finem rerum omnium ponimus, nec in hoc angusto circulo contineri putamus totum cursum rationis, sed sempiternum hunc et infinitum fore speramus, in hoc vero quasi gymnasio rationis, nullam nisi humanam perfectionem expectare possumus.

Sed dicunt, in vnaquaque institutione doctorem quemque discentium curae et sollertiae necessario relinquere debere multa, accuratius excutienda, emendanda, laudanda, atque ita quoque institutionem diuinam in rebus ad religionem pertinentibus non nisi instrumentum esse posse, cognitionem vberiorē sibi comparandi, ac noua et grauiora inueniendi, et propterea imperfectam esse et non nisi huius vel illius aetatis hominibus sufficientem et vtilem. Quod profecto idem esset, tanquam si quis diceret, tempore Euclidis linearum parallelarum cognitionem imperfectam fuisse atque adeo emendam, quippe quod Euclides earum naturam non demonstrasset, sed posuisset, et recentioribus temporibus addita esset demonstratio, atque propterea falsum esse nec nostris temporibus accommodatum theorema illud: linea recta duas parallelas transeunte angulos externos, internos et alternos inter se aequales esse. Sed spinas quaerunt, qui-

bus, ut aculeis, more Stoicorum incantos pungant, quemadmodum Seneca dixit aliquo loco. Sunt enim capita quaedam religionis et disciplinae morum, menti humanae post sexcenta secula aequae ac hodierno die necessaria atque immutabilia, quamvis melius cognosci et accuratius demonstrari possint. Ita quoque religionis reuelatae capita, etsi hominum de iis cognitio mutari, emendari augeri que potest atque adeo debet, tamen ipsa, in se spectata, immutabilia sunt, nec emendatione aut augmentis hominum opus habent. Ac profecto religio est instar fontis vberissimi et sine intermissione largissime profluentis ex quo tot ac tam salubria sapientiae praecepta hauriri possunt, quibus recte cognoscendis et in vsum conuertendis vel longissima vita vix sufficiat. Attamen negari nullo modo potest, diuinam sapientiam ac benignitatem in tradenda religione totius generis humani rationem habuisse, atque adeo hanc religionem in se spectatam perfectam esse posse.

Restat denique, ut videamus tertio, religionem reuelatam *nullo modo repugnare naturae humanae*, hancque ita esse comparatam, ut omnino cogitari possit religio aliqua reuelata, omnibus numeris absoluta, hoc est, omnibus omnium temporum hominibus apta, sufficiens et necessaria (nostri dicunt: *die äussere Möglichkeit, Denkbarkeit der Wirklichkeit einer objectiv vollkommenen Offenbarung*). Sunt enim, qui putent, eiusmodi religionem reuelatam ne cogitari quidem posse, partim propter imbecillitatem facultatis humanae in rebus ad religionem pertinentibus (*Unvollkommenheit der moralischen Empfänglichkeit des Menschen*), partim vero propter

naturae humanae finem summum et vltimum eundemque longe illustrissimum (*wegen des höchsten Zwecks der Menschheit*); nam illam quidem naturam humanam nullo tempore cogitari posse idoneam, ad capiendam intelligendamque religionem reuelatam summam et perfectissimam, hunc vero spem facere certissimam, fore, vt eo vsque progrediatur humanum genus, vt religio reuelata ipsi inutilis, saltem et ipsa magis magisque perficienda et cuiuscunque temporis hominibus accommodanda sit. In quo non vno modo errasse videntur, qui ita statuerent. Primum enim vsi sunt argumentis historicis et ab experientia petitis, cum tamen tota haec causa sit mere philosophica, et quaeratur non nisi hoc, num fieri possit aliquid, nec ne; in quo auctoritas historica locum habere nullo modo potest. Deinde temere profecto iudicarunt de natura hominis, statuentes, rationi nullos fines esse ponendos, eam potius, legum suarum immemorem, noua semper esse inuenturam; quo quidem ratio ingenii humani ludibrio exponeretur, atque efficeretur, si leges, quae naturam ipsius (*Φαινομένον*) constituunt, mutari aliquando possint, ipsam vacillare atque in vniuersum nullam penitus esse veritatis cognitionem. Denique in primis decepti sunt hoc, quod permutarunt religionem *obiectivam* et *subiectivam*, vt vocare solemus, siue, quod idem est, ad religionem ipsam retulerunt, quod non nisi imbecillitati humani ingenii in ea cognoscenda et explicanda tribuendum erat. Etenim argumenta omnia, quibus vsi sunt, facile quisque videt petita esse non a religione ipsa, sed ab iis, qui eam explicarunt, non a capitibus religionis, sed a virorum doctorum interpreta-

tionibus et opinionibus; unde efficitur quidem, religionem non semper accurate traditam fuisse atque explicatam, sed nullo modo, eam ipsam imperfectam esse. In hac vero re imitati sunt exemplum viri alias longe acutissimi, qui, quae ante hos quinquaginta annos, et amplius in schola non bene constituta iuuenis forsani tradi audierat, ea usque ad hodiernum diem eodem modo tradi sibi persuasit et religioni vitio veriti. Sed est hoc humano ingenio proprium, ut magnorum virorum vitia libentius et celerius, quam virtutes, imitari studeat.

Iam vero quando existimant, religionem reuelatam eiusmodi repugnare naturae hominis primum propterea, quoniam genus humanum nunquam ita comparatum sit et esse possit, ut vi summa et facultate morali instructum videatur, (*nie die höchste moralische Empfänglichkeit besitze*) atque propter hanc causam religionem reuelatam vnamquamque imperfectam esse, hoc est, non nisi huius vel illius necessitatibus et facultatibus accommodatam et destinatam (*nur für den jedesmaligen Grad der moralischen Empfänglichkeit bestimmt und passend*) cogitari posse ac debere, intelligi profecto non potest, quomodo haec ratio cinatio cum ratione ipsa consentiat. Nam etsi vnaquaeque institutio hominis ita comparata esse debet, ut sit eius facultatibus accommodata, sequitur tamen nullo modo, quoniam facultas rationis in rebus ad mores et religionem pertinentibus (*die Empfänglichkeit für Sittlichkeit und Religion*) augeri potest ac debet, religionem nullam adesse posse, quae accommodata sit ac destinata cognoscendi facultati summae, (*für den höchsten denkbaren Grad der moralischen Empfänglichkeit*), quam quidem as-

sequi in hac vita potest genus humanum. Efficitur potius utique adesse posse reuelationem, quae contineat principia et causas sentiendi et agendi vltimas, (*die höchsten Gesetze der Moralität*) a quibus omnis ac summa adeo et maxime exulta vis moralis penderē debet, hasque causas non magis perfectione opus habere, quam legem moralem ipsam, in aeternum valituram, etsi facultas eam intelligendi et seruandi vel minima esse possit. Atque augetur quidem facultas hominum, recte sentiendi de officiis omnibus et agendi legibus diuinis accommodate, sed ipsae leges non mutantur aut emendantur corrigunturque, imo eadem semper sunt aeternae et necessariae, quibus nec addi quidquam nec detrahi vllō tempore potest (*die Moralität an sich, in abstracto betrachtet, ist einer Vervollkommerung weder bedürftig, noch viel weniger fähig*). Igitur cogitari profecto potest reuelatio eiusmodi, quae continet causas illas summas ac praecepta vitae *inmutabilia* et necessaria, omnibusque hominibus, *eadem* ratione praeditis, apta et idonea, vimque et auctoritatem vsque ad finem rerum humanarum habitura, etsi facultas, ea intelligendi inprimisque seruandi, atque adeo etiam virtus et perfectio humana vel maxime augeatur. Sed idem dici potest de parte religionis theoretica. Nam vnaquaeque reuelatio, atque in vniuersum religio quaecunque, continere debet capita nonnulla fidei, quae cum doctrina morum arctissime cohaerent, et aequē necessario ad naturam hominis moralem pertinent, nec minus *inmutabilia* sunt, quam desideria, quibus tenetur humana ratio ac mouetur, quorum quae aliquando explendorum spem repetit non abs re in facto posita, cuiusmodi constat non adesse, sed a

summa Dei benignitate et sapientia per fidem sanctissimam. Haec igitur doctrinae capita obiecta erunt fidei, quamdiu homines in his terris uiuent; atque eodem modo semper ad omnes homines pertinebunt et apud omnes necessario vim habebunt. Ultra haec adscendere humanae rationi licebit nunquam, quippe quae iisdem semper cognitionis limitibus continebitur, eadem desideria sentiet et, quamuis vel maxime perfecta, non nisi accuratiorem horum desideriorum cognitionem, eorumque esplendorum certiorē spem habebit. Ac nescimus profecto, quodnam et quale cognitionis incrementum hac in re sperare nos iubeant, qui rationem eo usque progressuram esse putant, ut longe alia, quam nunc, et omnia certo et euidenter intelligat. Nam in uniuersum ratio humana compos est incrementi cognitionis perpetui et infiniti, ratione *formae* quidem, ut ita dicam, non autem ratione *materiae*, hoc est, consequentur quidem homines, quam diu in his terris erunt, rerum scitu necessariarum et ad religionem pertinentium cognitionem accuratiorem, neque uero maiorem et ampliorem; sed hae ipsae res, utpote in sensus non cadentes, in perpetuum obiecta erunt fidei, non cognitioni. Est igitur omnino probabile, Deum tradidisse hominibus capita fidei eiusmodi, quae ad necessitates humanae naturae perpetuas et necessarias spectant, et quae continent omnia, quaecunque homini cuique in his terris ad recte beateque uiuendum scitu necessaria sunt, et quibus opus habebit post sexcentos annos aequae ac hodierno die. Atque ita reuelatio aliqua continere omnino potest *non plus ultra* cognitionis humanae in rebus ad religionem pertinentibus, (quae sollemnis est

illis loquendi formula), et capita doctrinae perpetua et immutabilia, quae neque opus habent perfectione maiori, neque eam admittunt, quaeque ratione hominum omnium vsque ad finem rerum humanarum eandem habent vtilitatem moralem, eandem sufficientiam, denique eandem necessitatem. Et quamvis religio quaecumque, atque imprimis reuelata, habeat hanc vim, et hoc consilium (quod supra iam concessimus), vt, quicumque eam ad miserint, indies magis magisque perficiantur, atque ad fidem virtutemque impellantur; ipsa tamen sic comparata esse potest, vt perfectione maiori plane non indigeat, quoniam augmenta in religione quoad eius partem theoreticam et practicam non nisi in hominibus locum habent, (*blos subiectiu*) nitunturque iisdem immutabilibus causis et principiis reuelationis, et in illa quidem parte, capitibus fidei, quae cum necessitatibus humanae naturae perpetuis cohaerent, in hac vero praecipis morum, iisque aeternis. Igitur aut sibi ipsi repugnant, aut rem non accurate intelligunt, qui existimant, institutionem aliquam religionis perfectam et plenam cogitari non posse propterea, quoniam nullo vnquam tempore genus humanum eam capere potuisset, siue, perpetui aliquid et perfecti in reuelatione esse *advarov*, quoniam in humana natura sit vis et potentia, rationem et voluntatem indies magis magisque perficiendi. Nam sicut haec vis moralis, quae dicitur, (*die Moralität*) in se spectata vna eademque semper est, et augeri nec potest nec debet, ita quoque religio reuelata capita continere potest, quae maiori perfectione non indigent, quoniam continent, quae vnusquisque in rebus, ad religionem pertinentibus, scire, facere

et sperare potest ac debet, ac eiusmodi reuelatio ratione naturae hominum moralis vtique esse ac dici potest plena, perfecta, immutabilis et necessaria. Et sit, religionem eiusmodi ab initio non accurate intelligi ab iis, quibus traditur, nec, vt fas erat, coli, efficitur quidem, intelligendi agendique vim acuendam fuisse, non vero, reuelationem ipsam imperfectam esse, atque adeo maiori perfectione indigere. Modo sit ita comparata, vt apud omnes homines vim auctoritatemque habeat, et veri videnti, mentis collustrandae salutari cognitione, animique emendandi, tranquillandi et ad fidem virtutemque conformandi, vias aperiat.

Deinde vero, quando eiusmodi reuelationem negant, quoniam hoc modo consilium generis humani, progrediendi perpetuo vltius atque aliquando ad summum perfectionis fastigium adscendendi, impediretur, profecto et se ipsos et vero etiam alios vana spe decipere videntur. Quamnam enim demum perfectionem naturae humanae intelligunt? quodnam eius fastigium summum esse statuunt? Nam quicumque res humanas cognitatas habent, etsi optime de iis cogitent ac sperent, concedent sine omni dubitatione, perfectionem summam, quae cogitari possit, ab hominibus nullo vnquam tempore teneri posse. Etenim ratio *humana* iisdem finibus, vt nunc, circumscripta erit semper, iisdemque legibus tenebitur manebitque, quae nunc est, perpetuo, *humana* scilicet, imbecillis et imperfecta. Summa autem perfectio, quae *in humano genere* et in his terris expectari potest, cernitur in eo, vt omnes ac singuli ad tenendum finem summum rationis, quantum demum fieri potest, apti

reddantur atque idonei. Unde, nisi adsit finis summus, ad quem dirigatur omnis cursus, isque aeternus et immutabilis, progressus ipse locum habere non potest, nisi existimare volueris, progressum cogitari posse sine consilio et fine. Enimvero cum finis summus naturae humanae nullo modo teneri ac ne cogitari quidem et exspectari possit, nisi adsit summum numen, cum rebus humanis artissime coniunctum, cum porro rationes, ex hac Dei rerumque humanarum coniunctione ortae, et cum fine ipso copulatae, aeternae sint ac necessariae, cum denique his rationibus contineatur religio omnis, siue naturalis, siue reuelata; sequitur, religionem, quae has rationes exponit ac propterea perfecta est et immutabilis, ad progressum generis humani necessario pertinere, atque hunc non modo non impedire, sed adiunare et promouere omni ratione, sic, vt sine illa nec hic locum habere vlllo modo possit. Sed, si ratione hominum religionem consideramus, existimamus, sempiternum progressum in emendanda ipsius cognitione cultuque, optimo cuique exoptatissimum esse debere et commendatissimum. Ac profecto quicumque perfectionem humani generis sperant et optant, omninoque rebus humanis bene cupiunt, de iis mereri possunt non melius, quam si coniunctis viribus animisque omnem operam et studium omne collocent in eo, vt religionis doctrina saluberrima ab hominibus accuratius intelligatur, atque vim suam, in animis hominum edocendis, corrigendis, emendandis beandisque, indies melius exserere ac demonstrare possit; ipsa vero, in omni hostium multitudine, contra omnes omnium infestos impetus, diuinis opibus suffulta, suisque ipsius viribus sustentata, incon-

D

cussa semper et illaesa usque ad finem rerum humanarum persistet, tandemque omnium hostium victrix triumphabit. Sic optamus, ita confidimus!

Iam, quae de religione reuelata in vniuersum disputauimus, facile transferri possent ad religionem christianam. Sed multo longior futura esset haec disputatio, quam sinerent huius libelli angustiae; eam igitur ad aliam occasionem differre cogimur. Paucis enim haec praefari visum est hac prolusione, cui scribendae locum fecit *SERENISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS* indulgentia, demandata nobis nuper prouincia, Philosophiae in hac literarum Vniuersitate extra ordinem docendae. Quam cum capessere statuerimus proxime futuro die XXII Iun. h. IX. recitanda oratione :*de finibus philosophiae in religione regundis; RECTOREM ACADEMIAE MAGNIFICVM, SERENISSIMVM PRINCIPEM, ILLUSTRISSIMOS COMITES, VTRIVSQVE REIPUBLICAE PROCERES GRAVISSIMOS, Generosissimos denique et Humanissimos* Commilitones nostros, vt actum illum nosque ipsos sua praesentia atque fauore suo ornare velint, summa, qua par est, obseruantia et humanitate rogamus P. P. in Acad. Lipsiensi Dom. IV. P. Trin. A. C. CIOIÖCCLXXXVI.

76 48 29

II

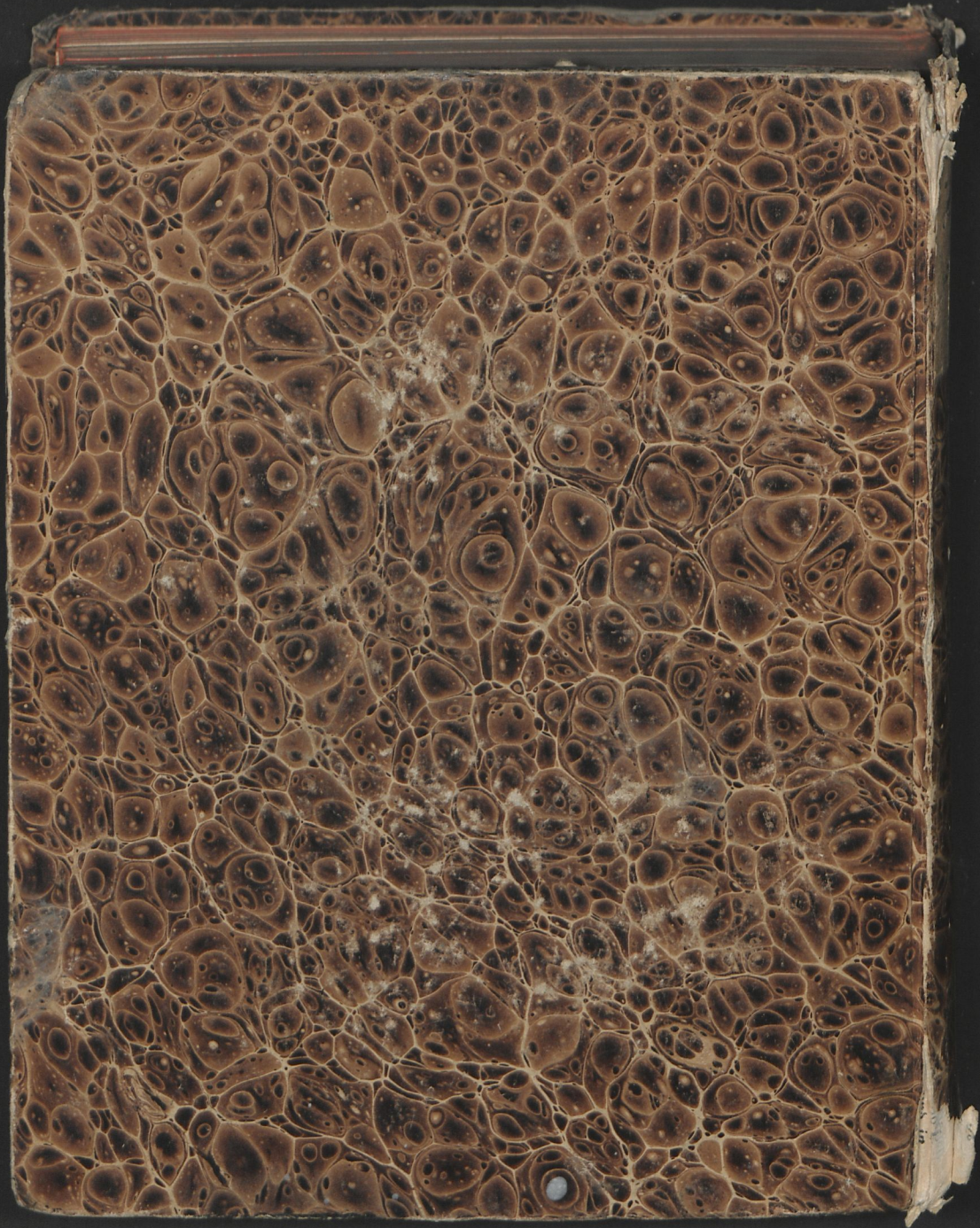
ULB Halle 3
004 992 687

TA-70L

45

NVM
RELIGIO REVELATA
OMNIBVS OMNIVM TEMPORVM HOMINIBVS
ACCOMMODATA ESSE POSSIT

PROLV SIO
QVA
AD
A VDIENDAM ORATIONEM
D. XXII. IVN. A. R. S. CIOIOCCCLXXXVI
H. L. Q. G
IN ACADEMIA LIPSIENSI
PROFESSIONIS PHILOSOPHICAE
EXTRAORDINARIAE
A DEVNDAE CAUSA
RECITANDAM
OBSERVANTER INVITAT
IOANNES AVGVSTVS HENRICVS TITTMANN
PROF. PHILOS. EXTRAORD. ET THEOL. BACC
LIP SIA E
EX OFFICINA SOMMERIA.